

XV .

CÍRKEV V DĚJINÁCH

Ú v o d

Tímto studijním textem začíná třetí cyklus základního kursu.

První okruh myšlenek (texty 1 - 5) se týkal dnešního křesťana. Jako člověk této doby a zároveň s lidmi této doby poznává sebe a svůj svět a přitom se ptá po smyslu a pravdě.

Druhý cyklus (texty 6-14) patřil spasitelné odpovědi, kterou dal Bůh v Kristu. Kristus je věřícímu člověku středem času. Od něho všechny dějiny vycházejí a k němu se všechny vrací. Kristus je naplněním dějin spásy starozákonního božího lidu a splněním touhy, která se projevuje v tápajícím hledání všech náboženství lidských dějin i ve všech lidských otázkách a bádáních. Avšak také dějiny vycházejí od Krista vedou znovu k Ježíši Kristu, jak dokázal studijní text 14. Spasitelné boží dílo uskutečněné v Kristu otvírá cestu ke konečnému, dovršenému naplnění, kdy Kristus na konci časů "znovu přijde ve slávě".

Třetí okruh myšlenek, který zahajujeme (texty 15-19), se obrací k církvi. Církev zpřítomňuje spásu darovanou nám v Kristu. Vycházejí ze současných znalostí církevních věd ukáže tento text cestu církve v průběhu dějin. Následující texty se zaměří na obraz církve ve spisech Nového zákona (text 16). Na tomto pozadí přinesou nejdříve teologický pohled na bytí církve (text 17), potom podají základní způsoby realizace církve a tím spasitelné zjevení Boží, ve sluvu a ve svátostech (text 18 a 19).

O B S A H

1. CÍRKEV - DÍLO BOŽÍ A DÍLO LIDSKÉ

1.1 C í r k e v v p ř e v r a t e c h č a s u

1.11 Obnova církve v převratech času

1.12 Obnova jako požadavek a šance přítomnosti

1.13 K r i t i c k é v ě d o m í - z á k l a d o b n o v y

1.2 C í r k e v v d ě j i n á ě

1.21 Církev - spasitelné boží tajemství v dějinách

1.22 Církev - boží lid na cestě

1.23 Církev - postavena do času a čas od ně něco očekává

1.3 C í r k e v n í d ě j i n y a j e j i c h p o p i s

1.31 Je víra předpokladem popisu církevních dějin?

1.32 Je možno v dějinách církve poznat dějiny spásy?

1.4 Ú k o l y

2. CÍRKEV V ANTICKÉM SVĚTĚ

2.1 P ů v o d c í r k v e

2.11 původ církve z božího dějinného konání

2.12 Určující původ církve z působení ducha

2.2 D ě j i n n ý p r o s t o r r a n é h o k ř e s t a n s t v í

2.21 Římská říše; politicko-kulturní danosti

2.22 Římská říše; náboženská situace

2.3 R o r š í ř e n í k ř e s t a n s t v í

2.31 vnější růst a vnitřní řád církve

2.32 Rozvoj vzdělanosti v antickém duchovním světě

2.4 O d p r o n á s l e d o v á n í k e s t á t n í m u n á b o ž e n s t v í

2.41 pohanský stát proti křesťanské církvi

2.42 Od pohanského ke křesťanskému státu

2.43 Spojení státu a církve

2.44 Vzestup papežství - odcizení východu a západu

2.5 Ú k o l y

3. CÍRKEV VE STŘEDOVĚKU

3.1 R a n ý s t ř e d o v ě k (7. - 11. století)

3.11 Ztráta a zisk církve

3.12 Rozšíření křesťanství - "germanizace" západní církve

3.13 Církev ve feudálním společenském řádu

3.2 V r c h o l n ý s t ř e d o v ě k (11. - 13. století)

3.21 pokles a opětný vzestup papežství

3.22 papežství a císařství v boji o nadvládu

3.23 Nebezpečí zesvětštění - duchovně náboženské reformní snahy

3.24 Květy "církvní kultury"

3.25 vrchol a zhroucení papežského usilování o universalitu

3.3 P o z d n í s t ř e d o v ě k (kolem 1300 - 1500)

3.31 duchovní a politický vývoj v pozdním středověku

3.32 Nebezpečí církevní strnulosti - rozpad církevní jednoty

3.33 Osud odloučené východní církve

3.34 kulturní snahy - neuskutečněná reforma

3.4 Ú k o l y

4. CÍRKEV V NOVOVĚKU

4.1 R e f o r m a c e

4.11 Reformace jako pokus o církevní reformu

4.12 Reformace jako rozdělení církve

4.13 Nebezpečí politického ovlivňování - nebezpečí teologického ustrnutí.

4.2 " p r o t i r e f o r m a c e a j e j í n á s l e d -
k y .

4.21 vnitrocírkevní rozmach

4.22 Katolická církev se brání a centralizuje

4.23 Rozvoj a zehudnutí

4.3 D o b a o s v í c e n s k á

4.31 Hlavní ideje osvícenství

4.32 Politické a církevní důsledky osvícenství

4.4 19. s t o l e t í

4.41 Šance pro církev

4.42 Bezradnost a nové iniciativy církve

4.43 Církev před sociální otázkou

4.44 Semknutost církve a izolace

4.5 Ú k o l y

5. C Í R K E V V E 20. S T O L E T Í

5.1 C í r k e v v o b d o b í s v ě t o v ý c h v á l e k

5.11 Papežství - nové impulsy

5.12 Řešení "římské otázky"

5.13 Církev a totalitní systémy

5.2 C í r k e v v p r o m ě n ě

5.21 Nové vědomí církve

5.22 Vatikánský koncil - program a naděje pro budoucnost

1. CÍRKEV - DÍLO BOŽÍ A DÍLO LIDSKÉ

1.1 C í r k e v v p ř e v r a t e c h š a s u

1.11 Obnova církve v převratech času

Člověk dnešní doby prožívá mocné převraty ve všech oblastech lidského života. věřící člověk vidí i církev v převratném dění, v obštasťujícím a současně hledajícím procesu hlubokých změn ve všech oblastech, např. v liturgii, v církevním životě, v církevním právu, v představách a výkladech věrouky i mravouky. Tento převrat se začal zvláště důrazně uplatňovat od vlády papeže Jana XXIII. (1958-63) a od 2. vatikánského koncilu (1962-65); od jedněch radostně vítán jako dlouho potřebná aktuální obnova církve, od jiných s obavami potlačován jako vážné nebezpečí.

Ve 2. vatikánském koncilu se odrážejí světské i církevní zkušenosti člověka naší doby. Mnoho lidí, katolíků i nekatolíků, od něj očekávalo rozhodující slovo pro církev i svět. Papež Jan XXIII. viděl znepokojení a strach, ve kterém dnes žije celé lidstvo, viděl touhu lidstva po spravedlnosti a míru. Chtěl spolu s církevním sněmem dát novou sílu mnohokrát otřesené víře křesťanů. Byl přesvědčen, že se to může stát jenom obnovením celé církve, obnovením, které by osvobodilo církev od strnulých forem a uschopnilo ji k její vlastní úloze v současném světě. Proto vytyčil obnovu církve za hlavní úkol koncilních prací. Tato obnova měla vyzařovat do světa.

papež pavel vi. převzal při svém nástupu (1963) tento program. ve své promluvě k zahájení druhého koncilového zasedání výslovně vyžadoval reformu vyrůstající z prohloubeného sebepoznání a rozhovor s dnešním světem.

1.12 Obnova jako požadavek a šance přítomnosti

přesvědčení, že církev musí být obnovena, vycházelo z vědomí, které si my křesťané ne vždycky rádi přiznáváme; poselství Kristovo už zdaleka nepřichází k lidem, některým ani k jejich sluchu, k mnohým však již nedoléhá tak, aby jim byli dotčeni ve svém nitru. přitom by bylo pochybené hledat vysvětlení pro tuto skutečnost jednoduše v rostoucí zlobě lidí. papež Jan nesouhlasil s pesimisty, kteří "mluví ustavičně o tom, že naše

doba ve srovnání s minulostí trvale sblouzává k horšímu". ve své velké řeči k zahájení koncilu vystoupil proti těmto pesimistům: "My však jsme zcela jiného mínění, než tito věštci neštěstí, kteří stále předpovídají pohromu, jako by svět stál před zánikem. v přítomném vývoji lidských dějin, které se zdají být svědectvím toho, že lidstvo vstupuje do nového řádu, musíme spíše rozeznávat skrytý plán božské prozřetelnosti."¹ To je postoj věřící naděje.

¹ Herder-Korespondenz 2 /1962, s. 86/

Církvi je tím ale také dána úloha zjistit příčinu, proč poselství Kristovo zasahuje tak málo lidí. K příčinám nutno jistě připočítat prudký, často explosivní přírůstek obyvatelstva mimo Evropu, s kterým obvyklý způsob misí už nestačí držet krok. To, že Kristovo poselství lidí i vnitřně velice těžko zasáhne, má svou neposlední příčinu v duchovním a kulturním převratu přítomné doby, který je spojen s dalekosáhlou industrializací a technizací... křesťanský charakter společnosti všude výrazně mizí, nezřídka je vědomě odbouráván.

Tyto skutečnosti nemohou zůstat bez zpětného působení na víru křesťana. Cítí se být oloupen o mnohou oporu, kterou jeho víře dávalo okolní prostředí a není již prostě nesen tradicí obecného života z víry. Je ve svém vyznání stále více odkázán sám na sebe. Jestliže jeho víra nespočívá na osobním přesvědčení, stěží může obstát v dnešní krizi křesťanské existence.

1.13 kritické vědomí - základ obnovy

Tím se vynořují všechny otázky, které jsou v církvi naší doby žhavě přetřásány:

1. Je naše hlásání Kristova poselství ještě účinné?

Hlásáme je tak, aby pomohlo křesťanu v krizi jeho víry, aby mu dalo sílu k osobnímu svědectví, ale také onen kritický pohled, který všechno ve světě prověřuje a měří podle božího slova?

předáváme Kristovo poselství tak, aby oslovilo rozvojové národy mimoevropského světa, aby proniklo do jejich způsobu myšlení, do jejich kultury?

2. Jak je tomu se strukturami, s právním řádem v církevních institucích?

Je církev - nejenom ve svém vnitřním bytí, ale i v tom, jak se jeví navenek - znamením boží lásky a milosrdenství mezi lidmi?

Nebo je v církvi stále žijící ukřižovaný a zmrtvýchvstalý pán zatemněn strukturou moci a nádhery, jak tvrdí mnozí kritikové v církvi i mimo ni?

3. Jak tomu je s naším křesťanským životem, s křesťanským bratrstvím?

Jak se potkává katolická církev s ostatními křesťanskými církvemi, jak s ostatními náboženstvími?

Jak se vyrovnává církev se zkušeností nejednotnosti, s tzv. pluralismem moderní společnosti? Jak to vlastně vypadá s tolerancí církve a s její připraveností k dialogu? Poznává nás svět podle toho, že se podle Kristovy vůle vzájemně milujeme, že láska k Bohu a k bližnímu je hlavní příkazání, jádro křesťanského života?

Takové otázky a úsilí o správnou odpověď v slovech i činech vzrušují a zneklidňují církev hlouběji, než v minulých stolecích. I vášnivá diskuse mohou být přitom zdrojem důležité zkušenosti: tato církev nestojí jako bludný balvan, jako něco cizího v cizím světě. Je živá a usiluje, aby dostala své úloze v tomto našem světě.

1.2 Církev v dějinách

I když pronikavá změna v církvi je dnes zcela mimořádná, i když je shledávána silnější, než kdykoliv jindy, přece však není něčím, co by církvi bylo cizí. Vychází ze svéráznosti církve, té svéráznosti, která v podstatě určuje její bytí, z historičnosti církve. Co to znamená, co je toho příčinou, jaké důsledky z toho plynou?

1.21 Církev - spasitelné Boží tajemství v dějinách

Víra v Krista, ukřižovaného a zmrtvýchvstalého pána, byla od samého začátku věřícím zprostředkována společenstvím, církví, která své svědectví o Kristu vydává a žije, a která si je vědoma své zodpovědnosti před Bohem za věrné předání tohoto svědectví. podle písmem podloženého sebeuvědomění církve je ona místem, kde je v dějinách přítomen spasitelný plán Boží, uskutečněný v Kristu. (Srv. studijní text 5, 4.32). Tak patří, a to je její tajemství, do spasitelného plánu Božího jako

svátost spásy světa, tj. jako směrovací znamení a jako účinný prostředek této spásy.

O tomto sebeuvědomění církve a o jeho zdůvodnění budeme ještě podrobně hovořit v dalších studijních textech (16-19).

1.22 Církev - boží lid na cestě

Církev je tedy dějinná veličina. A to proto, že ji Bůh do dějin postavil.

pruhý vatikánský koncil to vyjádřil takto, církev "byla předobrazována od začátku světa; podivuhodně byla připravována v dějinách Izraele a ve starozákonní smlouvě; byla založena nyní v plnosti času (zahájeném tím, že se Syn Boží stal člověkem), projevila se, když byl hojně dán duch a bude slavnostně dokonána na konci času. ... tehdy budou shromážděni ve všeobecné církvi všichni spravedliví, počínajíc od Adama, od spravedlivého Abela až do posledního vyvoleného".²

² Dogmatická konstituce o církvi, č. 2

Historičnost církve je však zdůvodněna také tím, že je společenstvím lidí, "božím lidem". Obraz církve jako "božího lidu", který pochází z Nového zákona (srv. 1 petr 2,9n), hraje ve výrocích 2.vatikánského koncilu velkou úlohu. Odtud vychází srovnání se starozákonním izraelským národem, který je jako poutník na cestě.

podstatný rys tohoto obrazu zdůrazňuje Karl Rahner (- 1904): "všichni jsou údy církve, všichni jsou subjektem, ne pouze objektem církve. Je rozčleněna, nemá v ní každý tutéž funkci, všichni však k ní patří jako aktivní, zodpovědní členové. Je putujícím lidem božím, každý aktivně přináší do jejího života a jejího putování své vlastní charisma, všichni mají svědeckou, misijní úlohu; dokonce i neomylnost její víry je nesena instinktem víry všech; v přijímání svátostí nepřijímáme jen ~~každý~~ dar boží milosti z ruky církve, nýbrž vytváříme aktivně tělo Kristovo."

³ K. Rahner, Lid boží, v: Das neue Volk Gottes, Würzburg 1966, s. 27n.

1.23 Církev - postavená do času a čas od ně něco očekává

Nakolik se církev skládá z lidí, je podstatně charakterisována "dějinností", tj. není prostě postavena do prostředí a času jako hotová, jaksi nadhistorická veličina, nýbrž se má

mezi svým počátkem a budoucností stále znovu uskutečňovat, musí mít pro lidi a lidmi, kteří k ní patří, stále novou tvářnost a musí plnit svou úlohu.

Hlásání slova, církevní nauka a řád nesou rysy dějin jako bytostná znamení, ne pouze jako vnější závoj stále stejného, na době nezávislého nadhistorického jádra. Každé pokročení církve v dějinách, každá její situace v běhu staletí je dějinně poznamenána. Této skutečnosti nesmí být rozuměno tak, jako by se církev během svých dějin mohla a směla stát něčím úplně jiným. Společenství křesťanů je stále závislé na - vírou pochopitelné - spasitelné události v Ježíši z Nazareta, která v církvi představuje skutečnost, přetrvávající všechny změny.

Cesta církve dějinami přitom nemá nějaký nutný, "naprogramovaný" průběh. Její dějinnost mnohem více umožňuje, aby z víry ve spasitelnou událost v Kristu a v naději v jeho příští příchod byla v každé situaci novým způsobem tím, čím z Krista je a býtí má, aby tak v každé nové situaci splňovala svou úlohu. pro svou dějinnost je církev ve stále nové intenzitě odkázána na svět a všechno dění.

Církev si byla vždycky, i když v rozdílné míře, vědoma faktu, že je zapojena do prostoru a času. Také nutné důsledky z této skutečnosti byly vyvozovány v rozdílné míře, jak o tom svědčí církevní dějiny. Byly rozdíly v tom, jak církev přistupovala na požadavky, typické pro různá časová období, příp. jak se v příliš zdůrazňovaném vědomí své nadhistoričnosti jednotlivým časům uzavírala.

1.3 Církev v ní dějiny a jejich popis

1.3.1 Je víra předpokladem popisu církevních dějin?

vypsání církevních dějin líčí cestu církve v prostoru a čase. přitom se vynořuje otázka; jak může a musí církevní historik vidět a chápat církev, jejíž dějiny píše, tedy předmět svého zkoumání? poněvadž církev má svou skutečnou historii, ba pouze v dějinách existuje, nesmí se církevní historik pokoušet konstruovat průběh dějin podle nějaké předem hotové představy o církvi. musí však používat historických metod, aby zjistil, co se skutečně stalo. Naproti tomu je církevní historik přece jen odkázán na teologické východisko, na představu církve získanou z víry. potřebuje teologické pojetí církve, nechce-li zobrazovat pouze dějiny více či méně spolu souvisejících nábožen-

ských představ vztahujících se na Krista, nýbrž dějiny té církve, jak o sobě ona sama má svou představu. Toto teologické východisko musí obsahovat božský původ církve od Ježíše Krista, řád, který jí on sám stanovil a pomoc Ducha svatého, kterou jí přislíbil, jakož i její zaměření k eschatologickému naplnění. Na těchto elementech spočívá základní identita církve v proměnlivém toku dějin, její kontinuita.

Jak si však můžeme představit tuto identitu církve při jejích hlubokých proměnách? Starým obrazem o lodičce, která proplouvá staletími, je zřejmě vyjádřena stálost uprostřed proměn, a však velice nedokonale; církev přece není "hotová" vystržena na moře, jak můžeme soudit z tohoto obrazu. Idea identity v hlubokých proměnách, která nutně patří k dějinnosti církve, je lépe vyjádřena v přirovnání k růstu lidského těla a k setbě, kterého použil Vincenc z Lerina (+ před 450), pšeničné zrno klíčí a vyráží, roste do stébla a klasu, ale stále zůstává pšeničí. Podobně se i v dějinném vývoji mění podoba církve, ona však zůstává tatáž.

To, že církev je schopna ve všech změnách si zůstat věrná, pramení posléze z toho, že Kristus sám chtěl mít tuto církev jako nový boží lid z lidí pod vedením lidí (apoštolové a jejich nástupci biskupové a papežové). Tím také učinil svou církev závislou na lidském jednání, včetně lidských slabostí. Nezanedbal ji však sama sobě. Zmrtvýchvstalý přislíbujíc: "já jsem s vámi po všechny dny až do skonání tohoto věku" (Mt 28,20). On je hlava těla, jímž je církev (srv. Kol 1,18). Duch svatý, který v ní působí, ji udržuje ve svatosti a chrání ji před podstatnými omyly. přítomnost a působení ducha svatého v církvi může věřící poznat na historicky postižitelných účincích, zůstává však (pro dějepisce historicky neprokazatelnou) věcí víry.

1.32 Je možno - dějinách církve poznat dějiny spásy?

Tím je řečeno, že dějiny církve jsou také dějinami spásy. Pojem, "dějiny spásy" je sám v sobě mnohovýznamný a musí být v první řadě vztahován na spasitelné jednání Boha vůči lidem, do-
svědčené pro dobu starého a Nového zákona. Církevní historik může v dějinách církve mluvit o dějinách spásy jen všeobecně a s výhradou. zatím, co se totiž výklad událostí starého zákona ve smyslu dějin spásy jeví od zjevení Nového zákona jako možný, chybí církevnímu historikovi "spásodějinná" měřítko, podle kterých by bylo možno vývoj a události církevních dějin platně posoudit. Otázka po smyslu dějin, i církevních, po smyslu a výna-

mu dějinného faktu je jistě oprávněná. podle křesťanského chápání bude však s konečnou platností zodpovězena na konci časů. církevní historik se může prozíravě pokusit takové otázky zodpovědět jen tehdy, je-li jeho poznání o východisku a cíli dějin podloženo vírou.

Tak je církevní historik jako každý věřící ve vztahu k církevním dějinám ještě mnohem více odkázán na víru. vírou poznává, že církev - podle krásného obrazu sv. Augustina - "kráčí na své pouti mezi pronásledováním od světa a útěchou boží"⁴. Hlásá

⁴ O božím státě, XVIII, 51,2

krista ukřižovaného a oslavuje jeho vzkříšení, dokud opět nepřijde. "Moc vzkříšeného pána ji posiluje, aby v trpělivosti a lásce překonávala své vnitřní i vnější bolesti a nesnáze a aby zjevovala - zjevně, i když mlhavě - ve světě jeho tajemství až do doby, kdy bude jasně zjeveno na konci času."⁵

⁵ Dogmatická konstituce o církvi, č. 8

1.4 Ú k o l y

1) Nový zákon nazývá církev "boží lid". 2. vatikánský koncil přisoudil tomuto obrazu zvláštní význam. které znaky církve se tím zvláště vyjadřují?

2) v jakém smyslu může a musí být církev nazývána skutečností historickou a současně nadhistorickou?

3) v novější době byl stále znovu vytyčován výrok o "ecclesia semper reformanda", o "církvi, která má být stále obnovována", jako základní program. kde může nacházet tato devisa své odůvodnění? jaká měřítko mají platit pro takovou reformu?

2. CÍRKEV V ANTICKÉM SVĚTĚ

v následujících kapitolách budeme kráčet dějinami církve, abychom si ukázali, jak se církev v jednotlivých epochách realizovala.

2.1 P ů v o d c í r k v e

2.1.1 původ církve z božího dějinného konání

O původu křesťanství mluví svatý pavel v listu ke galatským (4m4n): "jakmile však přišla plnost času, poslal Bůh svého Syna, který se narodil z ženy a byl podroben zákonu, aby vykoupil ty, kdož byli pod zákonem, abychom byli přijati za syny." Čas byl naplněn. Tato formule může ozřejmit, že náboženský pohled na dějiny, který mluví o božím působení zaměřeném na cíl, nevyklučuje historický pohled, který pátrá po příčinách a podmínkách událostí, protože boží konání se děje v čase, Bůh bere pozemské příčiny a podmínky do své služby.

2.1.2 určující původ církve z působení ducha

Křesťanství vyrostlo ze židovské půdy. v užším smyslu začínají dějiny církve onou událostí, která je v písmu vyličeána jako seslání ducha o letnicích. v ní viděla prvotní obec svůj vznik. Od této události si je vědoma, že se zvláštním způsobem podílí na zjevení Boha v Kristu. z této blízkosti ke zjevení, ve které se prvotní obec, "apoštolská doba", obzvlášť cítila být, lze vyložit přesvědčení církve všech dob, že je určena k ochraně "apoštolského podání".

Tato vazba nemůže spočívat ve strnulém udržování nebo v prostém opakování myšlenkových a životních forem prvních křesťanů, nýbrž musí vyhovět principu živoucího předávání a zákonu dějinného vývoje. Církev má hlásat evangelium, má být jeho nositelem v průběhu časů a současně se má stále znovu podle tohoto evangelia sebekriticky orientovat, v tomto smyslu se má církev každého historického období uskutečňovat a reformovat.

2.2 D ě j i n ý p r o s t o r r a n é h o k ř e s ť a n - s t v í

2.2.1 Římská říše: politicko-kulturní danosti

Ježíš žil v palestíně, v málo ceněné pohraniční oblasti

Římské říše. Tato říše dosáhla největšího rozmachu v rané době křesťanství, od císaře Augusta(30 př.Kr. - 14 po Kr.) po Trajána(98-117) a Hadriána(117-138). Zahrnovala všechny země okolo Středozevního moře a rozkládala se od Atlantiku až k Eufratu a Tigridu, od Rýna a Dunaje až ke střednímu Nilu, až do pouštních krajů Arabie a Afriky.

V této dobře řízené říši světové říši byly do jedné politické jednotky slity tři kulturní okruhy: římský, řecký a orientální. politická jednotka byla udržována jednotou spojení (dobré silnice), armády a úřední řeči(latina, vedle ní, zvláště na východě, řečtina). Kam dosáhla vláda a komunikace, pronikala pýcha Římanů; jejich právo. jednotná městská kultura napomáhala v římské světové říši i k jednotě duchovní. Řecká duchovnost, která byla prostředníkem mezi římsko-západním a orientálním myšlením, byla nejdůležitějším nositelem jednotného vzdělání.

2.22 Římská říše: náboženská situace

všechny tyto skutečnosti velmi přispěly k rychlému rozšíření křesťanství. universální stát, který chtěl nakonec zahrnout všechny národy, celou "obydlenou zemi", toužil po náboženství, které by se rozšířilo na všechny lidi. v antice nebylo možno od sebe oddělit náboženství a stát. Uctívání bohů patřilo k občanským povinnostem.

Římský stát byl v podstatě k náboženstvím tolerantní. vítězné tažení Jupitera Kapitolského, římského otce bohů, proniklo v obraze orla, kterého měly římské legie jako válečný znak, celým imperiem, aniž byl kult tohoto otce bohů podrobeným národům vnučován. Imperium však dostalo také své vlastní říšské náboženství, které bylo vedle rozmanitých kultů a nad nimi; uctívání císařského genia, císařského ochranného ducha. Právě on představoval vedle "Dea Roma"(bohyně Řím) lesk bohatství jednotného státu.

v tom je možno vidět projev snahy najít nad mnohými bohy národů jednoho nového boha pro všechny, aby byl monoteistickou špičkou nad mnohotvárným nebem bohů.

ve zbožnosti všech vrstev hrál důležitou roli - vedle oficiálních bohů - mysteriosní kultury(kultovní formy, pramenící z tajných učení, jejich cílem bylo vykoupení a jichž se mohli účastnit pouze "zasvěcení", např. kult Mithrův) a filosofické nauky o vykoupení.

Náboženstvím nekřesťanského antického světa chyběl především jasný princip lásky, obzvláště milosrdné lásky pokorně zaměřené k utlačovaným, bez ohledu na osobu a dokonce i s obětováním vlastního dobra.

K tomu, aby byl kult imperátora, římského císaře, nakonec potlačen kultem Krista-vševládce, krále nebe i země, byla nutná - navzdory všem východiskům z pohanské antiky - revoluce v názorech lidí o náboženství.

2.3 R o z š í ř e n í k ř e s ť a n s t v í

2.31 vnější růst a vnitřní řád církve

Křesťanství se v Římské říši rychle šířilo, na východ i za její hranice. Ve městech vznikaly už od apoštolských dob křesťanské obce. Je v nich živé vědomí, že všechny jsou spojeny v jednu církev, že však každá jednotlivá obec představuje místní reprezentaci této společné církve. Již v samotných spisech Nového zákona je možno rozeznat počátky jednotlivých úřadů v církvi. vytváření jedné církve - pod vedením biskupů - pokračovalo poměrně rychle. v době kolem středu 3. století mluví mužové jako biskup Cyprián z Kartaga (okolo r. 200-258) hrdě o "ecclesia catholica", "všeobecné církvi". výstavba církevních institucí si často brala za vzor státní zřízení. Tak byly později církevní diecése rozděleny podle vzoru římských správních "diecézí"/

2.32 Rozvoj vzdělanosti v antickém duchovním světě

Od samého začátku se muselo křesťanství vypořádávat s okolní orientálně-řecko-římskou kulturou a jejími náboženstvími. v této konfrontaci bylo stále znovu nutno pamatovat na výjimečnost Kristova poselství, aby křesťané neutonuli ve víru rozmanitých nauk. v obraně křesťanství a v rozvíjení věrouky o trojjediném Bohu a bohočlověku Ježíši Kristu, což vše probíhalo v tvrdých vnitrocírkevních bojích, i rozkolech, posloužila církvi řecká filosofie (srv. studijní text 10, 1.23).

Církev převzala také současné vyjadřovací formy výtvarného umění. Tak byl Kristus zpodobňován jako učitel uprostřed svých apoštolů, podobně jako byli znázorňováni antičtí učitelé moudrosti.

2.4 O d p r o n á s l e d o v á n í k e s t á t n í m u n á b o ž e n s t v í

2.41 pohanský stát proti křesťanské církvi

Římský stát si mladého křesťanství dílem nevšímal, dílem je trpěl, tu a tam také potlačoval a tvrdě pronásledoval.

Tak dal císař Nero(54-68) v Římě usmrtit apoštoly Petra a Pavla.

Avšak velká, cílevědomá pronásledování, která se odehrávala v celé říši, propukla až uprostřed 3.století. Následovala ve třech velkých vlnách, spojených se jmény císařů Decia(249-251), Valeriána(253-260) a Diokleciána(284-305). Hlavní příčinou těchto pronásledování bylo, že křesťané nebyli ochotni účastnit se oficiálních státních kultů. Stát se tím cítil být ohrožen ve svých totálních nárocích.

Největší a nejtěžší pronásledování, systematicky prováděné v celé říši vypuklo r.303. Největší zuřivosti dosáhlo na východě, zvláště v Egyptě, kde bylo pro víru popraveno někdy až kolem 100 lidí denně.

Když se r.305 Dioklecián vzdal vlády, nebylo křesťanství zničeno, ale říše kráčela vstříže rozkladu. vojevůdci a císařové bojovali o vládu.

2.42 Od pohanského ke křesťanskému státu.

Kdo jako politik rozuměl znamením času, musel vidět v těžce postižené, ale zdaleka ne zničené církvi, v této pevné organizaci plné svatých ideálů a sociálního úsilí, vzácného spojence při upevňování ohrožené jednoty státu. To pochopil císař Konstantin(306-337). Svá válečná tažení, především ta, jejichž cílem bylo dosažení samovlády, chápal jako křížové výpravy pána Ježíše proti nepřátelům. I když se už ve 3.století jevíly náznaky smíru mezi církví a státem, přece jen "konstantin-
ský obrat" znamená důležitý zlom.

K rozhodujícímu obrácení Konstantinovu k Bohu křesťanů došlo na válečné výpravě proti císaři Maxentiovi. po proslulé bitvě na Milvijském mostě (312), jejíž vítězný výsledek připsal mocnému přispění Kristovu, získal Konstantin Řím a celý západ se severní Afrikou.

V únoru 313 byl vydán "milánský edikt" vítězných císařů Konstantina a Licinia. Jím byla dána křesťanům úplná náboženská

svoboda; konfiskovaný církevní majetek (kostely, hřbitovy) byl křesťanským obcím vrácen.

pro způsob Konstantinova myšlení je charakteristický úvod ediktu, "vzhledem k tomu, že svobodě náboženství nemá být bráněno, nýbrž musí být ponecháno na vůli a rozhodnutí každému jednotlivci, jak si chce podle vlastního uvážení uspořádat svou bohoslužbu, přikazovali jsme již dříve každému a křesťanům zvláště, aby zachovali věrnost své víře a svému náboženství... Když jsme se nyní - já, Konstantin Augustus, a já, Licinius Augustus - šťastně v Miláně sešli a poradili se spolu o všem, co se týká veřejné bezpečnosti, přišli jsme k přesvědčení, co kromě jiného bude velmi k prospěchu, že totiž musíme především uspořádat to, na čem spočívá uctívání božství, tj. že dáme všem a také křesťanům svolení vyznávat to náboženství, které chtějí, aby se božství ve svém nebeském sídle (ať už se jedná o kterékoliv) mohlo vůči nám projevit jako milostivé a dobrotivé."

Konstantin (od r. 324 samovládcem) učinil rozhodný krok, který vedl od zrovnoprávnění pozvolna k upřednostňování a konečně k výsadnímu postavení křesťanství v římské říši (za císaře Theodosia I. 379-95). Ještě ve 4. stol. se církev stala církví státní.

proto se také významná část církevních dějin od "konstantinského obrátu" stala dějinami vztahů "církev a stát", vztahu, který v sobě vždy nese napětí. poslední opěrné body anticko-pohanského smýšlení byly odstraněny za císaře Justiniana I. vydaného zákonem a hrozbou trestu.

2.43 Spojení státu a církve

Uznáním církve za církev státní se římský stát s konečnou platností vzdal svého pohansko-sakrálního charakteru, svého svazku s pohanským náboženstvím, ale jen proto, aby se spojil s náboženstvím křesťanským. Z říše se stalo ~~imperium christianum~~ "imperium christianum", svatá říše, z boho-císaře se stal "imperator christianus", křesťanský císař. poměrně rychlé a vcelku pokojné pokřesťanštění rozlehlé římské říše bylo snad největší proměnou, kterou národy této oblasti až dodnes prožily.

Tato proměna však znamenala také církev hlubokými, dodnes zřejmě viditelnými jizvami. pravda, v antice si nelze představit stát nábožensky neutrální. Ale podíl na světské moci a nádehe, který jí od dob Konstantinových náležel, musela církev zaplatit citelným omezením své svobody.

Křesťanští císařové se pokládali za ochránce státní církve a pokoušeli se proto státními prostředky, také státní násilnou mocí, uchovat jednotu církve ve stále znovu propukajících ne-

retických rozkolech. Zajisté jednali často ze subjektivně čestného vědomí křesťanské zodpovědnosti, zároveň však nutně jednali jako politikové; s jednotou církve totiž viděli velmi těsně spojení i jednotu vážně ohrožované říše.

Moc císaře v církvi se zřetelně projevila také ve věroučných sporech staré církve, na osmi "ekumenických" (všeobecných) koncilech starého křesťanství. V úsilí, které trvalo staletí a bylo provázáno takřka nekonečnými, rozhořčeně vedenými spory, formulovala církev trinitární a christologické dogma; přitom se císařův vliv projevil mimo jiné tím, že císař koncily svolával, předsedal jim buď osobně nebo prostřednictvím legátů a jejich rozhodnutí vyhlášoval jako říšské zákony.

V těchto bojích se od říšské církve oddělily národní církve, které vznikly mimo ~~oblast císařova vlivu~~ říšské hranice a mimo oblast císařova vlivu; v Arménii, Gruzii a východní Syrii, později také v Egyptě.

2.44 Vzestup papežství - odcizení východu a západu

Od doby císaře Justiniána I. získaly říše a říšská církev na východě novou sílu. Na západě se římské panství už v 5. stol. dalekosáhle zhroutilo. Na půdě západní říše vznikaly křesťanské, ponejvíc ariánské germánské státy (k Ariánovi viz stud. text 10, 2.17). Ve všeobecné tísní, poněvadž císař nemohl z Konstantinopole nadále chránit Řím a západ a poněvadž při měnících se mocenských poměrech zde nebylo zřejmé centrální síly, přebírali papežové v Římě rostoucí mírou politické vedení a pokoušeli se býti pány sociálních problémů té doby.

Přednost římských biskupů se tak v průběhu prvních století projevovala s rostoucí zřetelností, byla podložena vědomím přednosti římské obce a uznáním tohoto vědomí ze strany celé církve, a zároveň působením a svědeckou smrtí apoštolů Petra, a Pavla, zejména Petra; v Římě byly opatrovány jejich hroby.

Přitom se objevuje v celé starocírkevní periodě petrův úřad, primát papežův, zásadně jako subsidiární instance v naléhavých případech, tj. papež zasahuje tam, kde nedostačuje autorita biskupů a patriarchů.

V rostoucí míře ovšem rostl této nadřazenosti římského biskupa rivál v konstantinopolském patriarchovi, který si jako biskup císařského města Konstantinopole činil stejný nárok alespoň na východní část církve.

Na konci starokřesťanského období stojí velká postava papeže

Řehoře I. (590-604), který zcela patří zanikajícímu světu křesťanské antiky, a přesto se stává připravovatelem cesty do západního středověku.

S končícím 6. stol., kdy starověk kráčí ke svému konci, se velmi zvětšilo odcizení mezi řeckým východem a latinským, od Germánů často tvrdě tísněným západem říše a církve. Církev severní Afriky chřadne a nakonec podlehně útoků Arabů. Životně důležité cesty u Středozemního moře jsou přerušeny. Mezi Římem a Byzancí, starou Konstantinopolí, je stěží ještě nějaké živé spojení.

2.5 Ú l o h y

1) popište nejdůležitější kulturní komponenty, které určovaly prostor raného křesťanství.

2) proč mohlo a muselo i při zásadní náboženské snášenlivosti v Římské říši přece jen dojít ke konfliktu mezi státem a církví?

3) Co rozumíte pod "konstantinským obratem"? Jak máme hodnotit význam této události pro další dějiny církve?

3. CÍRKEV VE STŘEDOVĚKU

Mnohé příčiny, především velké stěhování národů a jeho převratné následky, otevřely novou epochu národního, politického, církevně-náboženského a kulturního života, středověk.

3.1 R a n ý s t ř e d o v ě k (7. - 11. století)

3.1.1 Ztráta a zisk církve

Raný středověk zahrnuje - posuzováno z hlediska církevních dějin - čtyři století, od začátku století 7. až po dobu papeže Řehoře VII. (1073-1085). Je to údobí těžkých ztrát církve na jihu (severní Afrika) a východě (Egypt, Arabie, Mezopotamie, Sýrie), ale také nového růstu díky obrácení nebo hlubšímu pokřesťanstění germánů a Slovanů. Jmenovitě obrácení germánů na křesťanskou víru a jejich včlenění do katolické církve je rozhodujícím faktem raného středověku, kterým je určena další cesta latinsko-germánské církve na západě. Neboť odcizení mezi Římem a východořímskou říší, válkou a náboženskými zmatky vážně otřesenou, dále pokračovala. dovršilo se 1054 východním schizmatem (rozdělení církve), které přes rozmanité sjednocovací pokusy až do dnes nemohlo být odstraněno.

3.1.2 Rozšíření křesťanství - "germanizace" církve

Řecká církev východu vykonala velké dílo misijní práce u balkánských národů a obrácením Ruska. Přitom se v pokřesťanstvených územích i ve své původní oblasti soustřeďovala na zachovávání starokřesťanských tradic.

Hlavním dějištěm působení latinské církve západu již není oblast Středozemního moře, kde křesťanství od 7. stol. utrpělo těžké, nezhojitelné ztráty, způsobené útokem Arabů, vítězným tažením islámu, nýbrž střední a západní Evropa (srv. mapky na předchozích stranách).

Důležitým zastavením v tomto působení bylo připojení Franků a Anglosasů ke katolické církvi, dále pak získání všech germánských a části západních a jižních slovanských národů, svazek francké veleříše s papežstvím v 8. stol. (srv. poznámku v posle-

dním odstavci této části - 3.12). Tím se nabídla vhodná příležitost, aby byly románské, germánské a slovanské národy, svírané islámským útlakem a s Byzancí dosud jen volně svázané, vnitřněji spojeny s církví, silněji proniknuty křesťanským duchem a aby jim byly zároveň předávány hodnoty antické vzdělanosti. Církev se stala vychovatelkou a učitelkou západních národů. zvláště germánské národy se dychtivě chopily hodnot, které jim církev zprostředkovávala, rychle si je přivlastnily a dále je rozvíjely podle své osobitosti. Tak pokřesťanštění Germánů brzy znamenalo jistou "germanizaci" církve, tj. germánské představy zpětně pronikaly v mnoha oborech (právo, liturgie, rozvoj věrouky) do církve a hluboce se tam vštěpovaly.

Zvláště Anglosas Bonifác(+754) utužil zpočátku jen volný svazek mezi franckou ~~říší~~ církví a nástupcem apůstola Petra v Římě. Tím opět silněji vstoupilo do vědomí Franků papežství jako nejvyšší církevní autorita. Tak připravil Bonifác těsný svazek mezi papežstvím a franckou veleříší a závažné spojení mezi papežstvím a franskoněmeckým císařstvím. Toto spojení se upevnilo za papeže Štěpána II.(752-757), který navštívil franskou říši, kde hledal pomoc proti Langobardům. A dovršilo se korunovaci Karla Velikého(768-814) papežem Lvem III. (o vánocích r.800 v chrámě sv.Petra v Římě). pomazání a korunování(západních) císařů zůstalo od té doby výsadou papežů. Bohatými dary podpořili franští králové a císařové, ochránci římské církve, rozvoj starého "patrimonium petri" (majetk římského biskupského stolce) v církevní stát ve střední Itálii.

3.13 Církev ve feudálním společenském řádu

Sociálně politický systém, který formoval společnost již v pozdní antice, zvláště však ve středověku, byl feudalismus.

Feudalismem rozumíme takový společenský řád, ve kterém panovník postupuje pozemky a zároveň právo vládnout nad tímto územím i s jeho obyvateli svým vazalům, leníkům, za jejich příslib věrnosti.

ve feudálním systému, který v sobě nesl řadu rozmanitých závislostí a zároveň musel nadhodit otázku po nejvyšším lenním pánu, byly vztahy mezi církví a státem vzájemně velmi propleteny. Biskupové, stejně jako papež, se podíleli nejen na duchovní pravomoci, nýbrž také na světské vládě; světští vládcové si zase činili přiměřená práva na moc nad církví.

v tomto řádu měla až do poloviny 11.stol. převahu královská moc, zvláště pak západní císařství, které svou moc odvozovalo od Boha. Nemohlo nedocházet k napětím mezi církevní a světskou

mocí, zvláště vzhledem k nejasným hranicím mezi oběma oblastmi.

3.2 v r c h o l n ý s t ř e d o v ě k (11. - 13. století)

3.21 pokles a opětný vzestup papežství

V 10. a 11. stol. papežství často upadlo do závislosti na římských šlechtických stranách, které se pokoušely při papežských volbách prosazovat své kandidáty. V důsledku toho prožilo papežství temnou epochu. S německými reformačními papeži v polovině 11. stol. začalo nové období: vzestup očištěného papežství k ovládajícímu postavení na západě.

3.22 papežství a císařství v boji o nadvládu

Rozhodující mocenské postavení papežství v období vrcholného středověku začíná "gregoriánskou reformou", nazvanou podle papeže Řehoře VII (1073-1085). Tato reforma měla za cíl obnovu církve, její zduchovnění a vyloučení často převládajícího vlivu laiků. Došlo k velmi těžkým konfliktům ve světskou mocí v tzv. boji o investituru; šlo o to, kdo smí propůjčovat vysoké církevní úřady (biskupství, opatství), kdo jim smí tuto hodnost udělovat. S obzvláštní prudkostí zuřil boj mezi císařem Jindřichem IV. a papežem Řehořem VII, a došlo až k papežovu vyhnanství a k sesazení císaře.

Text pod obrázkem na str. 25: V průběhu bojů mezi papežem Řehořem VII. a císařem Jindřichem IV. dosadil císař vzdoropapeže, Klementa III. a táhl s ním do Říma s úmyslem vypudit Řehoře VII. Řehoř si pozval na pomoc Normany. Ti přišli, rozbořili Řím a sami poslali papeže do vyhnanství do Salerna. Obrázek (z kroniky Otty z Freisingu) představuje vyhnaní Řehoře VII. z Říma.

S císařem byli v církvi podstatně postiženi i ostatní laikové. Od té doby se církev stále více stávala církví kléru. papežovo usilování o moc v oblasti duchovní i světské bylo provázeno výraznou snahou o centralizaci, vybudováním římské kurie a kardinálského kolegia jako orgánu, který nadále stál při řízení celé církve na papežově straně. "Gregoriánský věk" znamenal v potěšujícím i ve skličujícím smyslu snad nejvýznamnější mezník v dějinách církve a jejího papežství, až do přítomných pokusů o novou orientaci.

3.23 Nebezpečí zesvětštění - duchovně-náboženské reformní snahy

Vzestup papežství k získání ovládající moci na západě v sobě skrýval vážná nebezpečí; stále konflikty se světskými mocnáři, zesvětštění, honbu za mocí penězi, zatemnění primárního duchovně-náboženského poslání petrova stolce v církvi. podobnému nebezpečí byli vystaveni i biskupové a opati velkých klášterů, kteří byli začasť obdařeni ve lkým bohatstvím i velkou mocí. Celým vrcholným a pozdním středověkem znělo volání po obnově církve, po k řestanském uspořádání života i světa v duchu evangelia. především nově se vzímáhající řády byly ve stále nových vlnách nositeli tohoto volání a samy také usilovaly o jeho realizaci.

Důležité reformní snahy vycházely např. z různých klášterů, jako klášter Cluny v Burgundsku, Hirsau v Německu (10.-11. stol); nebo od nově založených řádů jako cisterciáni, nebo v hnutích usilujících o chudobu, jako tomu bylo u františkánů a dominikánů (13. stol).

3.24 Květy "církvní kultury"

přítom celý život měl výrazně křesťanský charakter. Existovalo něco jako "církvní kultura", která se projevovala ve všech oblastech, především v těch, které se týkaly duševního života. Byly pěstovány - především v kláštorech - duchovní i světské vědy. výtvarná umění prožívala svůj rozkvět. Byla budována významná zařízení křesťanské charity.

3.25 vrchol a zhroucení papežského usilování o ~~sná~~ universalitu

vrcholu svého přednostního postavení dosáhlo papežství v duchovní světovládě Inocence III. (1198-1216).

Jeho představu o pozici papežství vyjadřuje asi tato věta: "jako měsíc přejímá své světlo od slunce, tak královská moc bere lesk své hodnosti od moci papežské." tuto svou představu se pokoušel dalekosáhle prosadit také v oblasti politické, např. tím, že považoval krále za své leníky.

Avšak v pozdním 13. stol., na konci hrozného boje mezi papeži a štaufskými císaři se ukázalo, že v boji "obou hlav křesťanstva" nebylo vítěze. Obě instituce, papežství i císařství, utrpěly v těchto střetnutích nenapravitelnou újmu na moci i vážnosti. Zhroucení staroněmeckého císařství bylo v patách následováno zánikem světové vážnosti papežství.

se sílícím národním vědomím evropských národů rostlo na všech stranách rozhořčení nad "zesvětštěním církve", jmenovitě papežství, nad zneužíváním daňových poplatků a desátků, určených na křižácké výpravy a nad církevními tresty ukládanými příliš často z politických důvodů.

Z mnoha kořenů, ve stále nových hnutích, častokrát v protikladu ke stanovisku církevních hodnostářů té doby, rostla touha po očištěné, ryzí církvi ducha svatého. Tato touha vyústila, ne bez vážné spolupiny církve, nezřídka v hnutích, která se jí zřekla, načež byla církví s pomocí "světského ramene", státní moci, často bezohledně pronásledována a potlačována. přehnaný a již nečasový papežův nárok na vedení i ve světské oblasti dosáhl svého vyvrcholení, ale také své katastrofy, v pontifikátu Bonifáce VIII. (1294-1303), který ztroskotal o moc francouzského krále.

universální nárok na moc, uplatňovaný papežstvím, se zvláště výmluvně projevuje ve známé bule "Unam sanctam" Bonifáce VIII. z r. 1302, v níž je světská a církevní moc znázorněna v obraze dvou mečů: "Oba meče má církev ve své moci, duchovní i světský. Tímto má být vládnuto v prospěch církve, oním má vládnout ona sama. Onen patří knězi, tento má ovládat ruka králů a rytířů, ale jen když a pokud to kněz chce. Jeden meč však musí být podřízen druhému, světská moc se musí podvolit moci duchovní... duchovní moc má světskou dosazovat a je soudkyní nad ní, není-li dobrá... Když tedy světská moc kráčí na scestí, bude souzena od duchovní; jestliže se mýlí duchovní moc na nižším stupni, bude souzena od té, která stojí nad ní; mýlí-li se nejvyšší duchovní moc, může být souzena jedině od Boha, nikoli od člověka.."

Nemožnost prosadit tento také politický nárok je dokázána dalším osudem Bonifáce VIII. po prudkém střetnutí, ve kterém šlo o prosazení papežských požadavků, dal francouzský král Filip Krásný (1285-1314) papeže v Anagni uvěznit.

3.3. p o z d n í s t ř e d o v ě k (kolem r. 1300-1500)

V raném středověku se mladé západní národy shromažďovaly okolo církve jako okolo své matky, učitelky a vychovatelky. ve vrcholném středověku vystupovala církev jako vůdkyně západního křesťanstva ve všech směrech, jako určující moc, které se přizpůsobovali i císařové a králové. pozdní středověk, období od 1300 asi po 1500, se pak jeví jako epocha diferencování a rozkladu stávajících řádů.

3.31 puchovní a politický vývoj v pozdním středověku

Společnost byla ve stadiu pokračujícího převrstvování. uni-
versální ideje ve světě i církvi vybledly. v politickém a stát-
ním životě se vzráhal nacionalismus a partikularismus, v nábo-
ženské a církevní oblasti se individuální, osobní usilování
stavělo na odpor vazbě na společnost a tradici. (Srv. stud. text
1, 2.3). vývoj k osamostatnění západních národů od nadvlády
kléru od 13. stol. pokračoval. Církev byla sice i v pozdním
středověku ještě stále první a nejmočnější kulturní silou, ale
stát a kultury již nebyly viděny v neoddelitelném spojení s
církví. Člověk se důkladněji zamýšlel nad svým bytím ve světě
a nad zákonitostí svého života. Rozhodující, do budoucnosti mí-
řící význam zde získala město-buržoazní kultura. Universita
se stala místem, kde se vytvářel západní duch, zpočátku ještě
pod církevním vlivem, vynikajícím místem bádání, vzdělání a
duševní výchovy.

Církevní život se zřejmě ocitnul ve fázi otřesené jistoty,
mnohostranného kvašení. zatímco někteří zbožní křesťané hleda-
li útočiště v hluboké mystice, s rostoucím individualismem se
pozvedla dosud neznámá vlna zostřené kritiky církevních poměrů.

3.32 Nebezpečí církevní ztrnulosti - rozpad církevní jednoty

Ukázalo se, že církev je jen nedostatečně schopna zvládnout
nové nálehavé úkoly ve viditelně se měnícím světě, např. vzhle-
dem k laické, sebevědomé městské kultuře, nebo vzhledem k hos-
podářským a sociálním problémům raného kapitalismu. příslušní-
ci všech církevních hodností pociťovali nutnost reformy, zalek-
li se však opravdu hlubokých zásahů. v celém, pa pohled květu-
cím bohatství náboženského života byla církev jako instituce
dalekosáhle strnulá.

po ztroskotání Bonifáce VIII. upadli papežové pod vliv
francouzské koruny. v letech 1309-78) sídlili v Avignonu na
dolní ř Rhoně. před dále stoupající papežský centralismus v
tomto "babylonském zajetí" pozbývalo papežství i nadále na ná-
boženské substanci i na politické váze vůči sálícím národním
státům, jejichž vládcové usilovali o uvolnění vazby mezi církví
jejich země a papežem. volání po "reformě církve v hlavě i ú-
dech" dosáhlo ve 14. století dosud nevídané intenzity. pozvedla

se také radikální, zásadní kritika církevních institucí té doby, zvláště papežství a římské kurie. Avignonské období oslabilo tak velmi vážnost papežství, že došlo k jeho nejhlubšímu ponížení: "velké západní schizma" nevyvolané světskými mocnostmi, nýbrž způsobené samými nejvyššími církevními kruhy (1378).

v této tísňové situaci církve, kdy nejprve dva, pak tři papežové bojovali o své uznání, zesílil tzv. "konciliarismus", jehož základy položili už dřívější teologové a znalci církevního práva; všeobecný koncil jako reprezentant celé církve stojí nad papežem, může ho soudit a v případě nutnosti i sesadit. v tom smyslu bylo jednáno na koncilech v Pise (1409) a Konstanci (1414-1418), kdy si koncil činil nárok na zmočení stanovit, kdo je právoplatným papežem.

Koncil v Konstanci přiměl všechny tři "papeže", kteří si všichni přivlastňovali právoplatnost, k odstoupení, resp. je sesadil. Novou volbou Martina V. (1417) byla obnovena jednotu církve.

3.33 Osud odloučené východní církve

Když Turci r.1453 dobyli Konstantinopole, upadl poslední zbytek byzantské říše pod muslimskou nadvládu. Západ nemohl nebo nechtěl smrtelně sevřené východní církvi poskytnout žádnou vážnou pomoc, i když se o to mnozí papežové a některá knížata poctivě snažili. po staletí, až do století 19., musela řecká církev žít pod tvrdou tureckou vládou. Její největší základem byla "boží liturgie". Ruští carové, jako političtí dědicové vyhynuvších byzantských císařů, se považovali i za ochránce a vládce jejich církve.

3.34 Kulturní snahy - neuskutečněná reforma

Od poloviny 15.stol. chtěli renesanční papežové přivést papežství a církev, jakožto vedoucí kulturní sílu, k nové vážnosti. Avšak požadavek zásadní reformy, který byl již dlouho naléhavě uplatňován, zůstal nevyřešený. U některých papežů pozdního 15. a raného 16.století byl náboženský charakter nejvyššího duchovního úřadu církve zatemněn až k nerozeznání. poněvadž reforma církve nebyla přes poctivé pokusy v mnohobarevném "podzimu středověku" provedena, přineslo 18.století revoluci.

3.4 Úlohy

1) Jaký nárok si činili středověcí papežové? Jak se jej pokoušeli zdůvodnit? Jak byste tento nárok hodnotili?

2) Oživte si znovu některé důležité pojmy středověkých dějin církve. Co se rozumí pod: germanizací církve, gregoriánskou reformou, bojem o investituru, konciliarismem, velkým západním schizmatem?

3) Které duchovní, politické, náboženské vývojové tendence, jejich působení zasahuje až do novověku, vznikaly již v pozdním středověku?

4. CÍRKEV V NOVOVĚKU

V novověku si je západní člověk stále více vědom sám sebe, svých schopností a možností. (Srv. stud.text 1, 2.22). Západní země se vymanily zpod vedení církve. Celý novověk stojí tak ve znamení pokračující sekularisace, "zesvětštění", západního světa ve všech oblastech. Rychle zesílil individualismus a subjektivismus, možná přehnaný nárok jednotlivce na odpoutání od společnosti a na dalekosáhlé sebeurčení. Avšak rozhodující uvolnění tradovaných vazeb přineslo až "osvícenství" končícího 17. a 18.stol., nikoliv protestantská reformace století šestnáctého.

4.1 R e f o r m a c e

4.11 Reformace jako pokus o církevní reformu

Reformace byla v podstatě dílem Martina Luthera (1483-1546). Avšak mohutné echo jeho vystoupení v r.1517 - v souvislosti s pohoršlivým prodáváním odpustků pro výstavbu nového kostela sv. Petra - rychlé rozšíření a upevnění reformačního hnutí bylo jen proto možné, že v pozdním středověku se k tomu vytvořily předpoklady. Hlavní příčinou bylo promeškání včasné obnovy církve.

Reformace je nejvášnivější boj z celých církevních dějin o pravou tvářnost křesťanství. Na začátku je otázka zbožného mnicha, hledajícího spásu; jak se dostanu k milosrdnému Bohu? Ani Lutherovi, ani žádnému jinému z vedoucích reformátorů nešlo o vytvoření nové církve; chtěli obnovit církev v duchu evangelia. pokoušeli se o to tím, že chtěli křesťanskou existenci a její spásnou naději znovu postavit na základy důvěřivé víry v Boha, který v Kristu projevil své milosrdenství. (Srv. též stud.text 9, 2.34).

4.12 Reformace jako rozdělení církve

Skutečný vývoj probíhal jinak, než jak reformátoři původně usilovali. Za málo desítek let se severní říše^a rozlehlé části střední Evropy nepřátelsky oddělily od staré církve. Anglie byla proz manželské spory Jindřicha VIII. odtržena od Říma. Také ve Francii (hugenoti) a ve východní Evropě se zpočátku mohlo reformátorské hnutí značně rozšířit. Tridentský koncil, zahájený

v r.1545, přišel příliš pozdě, než aby mohl obnovit ztracenou jednotu.

v Německu přinesl augeburský náboženský mír(1555), po mnoha bojích a nezdařených pokusech o jednotu, právoplatné uznání luterského "augšpurského vyznání" vedle katolické církve. vestfálským mírem byla konečně také kalvínova reformovaná církev uznána jako třetí vyznání. Tento mír ukončil strašnou třicetiletou válku(1618-1648), do níž vyústila po staletí hromaděná konfesionalní i politická papětí.

výsledkem Lutherova díla nakonec nebyla žádoucí obnova prvotního křesťanství, nýbrž rozkol, ze všech rozkolů nejbolestnější. Došlo k němu lidskou vinou na všech státních. z církve Kristovy vznikly církve, které - ve svých konfesích zatvrzelé - stály proti sobě v odlišných chápání křesťanské víry a často se rozhořčeně potíraly v nekřesťanských polemikách. Žádnému z pozdějších pokusů o opětné sjednocení nebylo dopřáno většího úspěchu.

4.13 Nebezpečí politického ovlivňování - nebezpečí teologického astrnutí

původní čistě náboženský nástup reformace u Luthera se brzo dostal do vleku politiky a tím byl velmi zatemněn. Svoboda evangelia a jeho hlasatelů, kterou reformátoři proklamovali jako zásadní požadavek, byla brzy vtěsnána do úzkých hranic protestantských státních a národních církví, přičemž byl vládce zároveň nejvyšší církevní hlavou svého teritoria. Dynamický rozmach reformační teologie ztuhnul už ve 2. polovině 16.stol. v křesťanství "pro testantskou ortodoxii", která se ^{do}pdělala forem dřívější školské teologie, do forem, kterými předtím reformátoři pohrdali. z reformátorského chápání křesťanství vyrůstalo nakonec množství církevních společností a malých sekt, které se od sebe lišily vyznáním a církevními zvyklostmi. třemi hlavními směry se staly; luteránství, kalvinismus(vycházející z reformované církve Kalvínovy v Ženevě) a anglikánství (v Anglii). Mezi nimi propukly vášnivé boje, zvláště mezi luterány a kalvinisty.

4.2 "p r o t i r e f o r m a c e" a j e j í n á s l e d k y

4.21 vnitrocírkevní rozmach

věřoučné rozštěpení 16.stol. znamenalo pro katolickou cír-

keu největší katastrofu jejích dějin. Na druhou stranu tento obrovský šok pomohl opravdové katolické reformě, aby se konečně prosadila a zvítězila, pravda - ve značně zmenšené církvi. Také papežové se opět rozpomenuli na své primární duchovní úkoly a začali se cílevědomě ujímat díla obnovy. Nosným základem katolického sebeuvědomění byl tridentský koncil (1545-1563), s přerušeními. Novou formulací mnohých pravd víry a rozsáhlými reformačními dekrety se stal jedním z nejdůležitějších církevních sněmů.

Hnutí nitrocírkevní obnovy bylo ve značné míře neseno vysokou aktivitou nových řádů. Z nich vynikali vedle kapucínů zvláště jesuité.

Také světové misie (od r. 1622 pod papežovým řízením) prožily nový rozmach, který, po misijním působení v Jižní Americe, otevřel nyní církvi nové oblasti v Africe a ve východní Asii. Přesto však nemohly tyto zisky vyvážit trpké ztráty v Evropě.

4.22 Katolická církev se brání a centralizuje

Katolická církev se od reformace nejen prostorově zmenšila, nýbrž v mnohém se stala také duchovně stísněnější. Po odvratu větší části germánských národů jí dávala ráz převaha románů. Římský centralismus zesílil. Následkem radikální kritiky protestantských reformátorů se stala opravdová, nutná kritika uvnitř církve obtížnou, ne-li nemožnou; ze své obranné pozice se církev domnívala, že musí uvnitř i navenek ukazovat obraz semknuté jednoty.

4.23 Rozvoj a zchudnutí

Znovuzískané sebeuvědomí církve po dlouhých desítiletích skleslosti, vitalita obnoveného katolicismu našly imponující vyjádření v rozkvetlém nábožensko-kulturním bohatství barokního období. Avšak všechna skvělost barokní kultury, která dosáhla největšího rozkvětu v katolických zemích, všechna moc a nádhara, jakož i hluboká zbožnost barokní církve nemohly převážit nad těžkými stíny, které ležely nad touto dobou. Církev nebrala příliš vážně naléhavé problémy novověkého světového názoru. Byla ochromena síla, která by tvořivě spojila vědecký pokrok se starou vírou. přes nejpoetivější úsilí se už nepodařilo znovu

smířit vědu s vírou. Na rozdíl od dřívějších dob přistupovala církev i ke skutečným vědeckým pokrokům se zřetelnou rezervovaností. Často také kráčečka netečně vedle sociální bídy nejširších lidových vrstev, jmenovitě v jižní Evropě a Latinské Americe.

4.3 D o b a o s v í c e n s k á

4.31 Hlavní ideje osvícenství

Křesťanství od svého začátku nebylo a nezůstalo pouhou ideou. Mnohem více, jak jsme viděli, se na východě i na západě stalo výrazným historickým činitelem a historickou velmocí: v církvi. Historická moc se však stávala těm, kteří ji pocítovali, čím dál tím víc břemenem, než požeháním, proto duchovní dějiny - právě tak jako dějiny politické a sociální - znají fakt oproš-ťování od tohoto břemene, nebo aspoň pokusu o to; byly to poku-sy vyhnout se této moci, osvobodit se z ní. To se čas od času, ne bez bouře a vzdoru, zpravidla uskutečňovalo "revolučně". V západním světě se takovým největším duchovním pokusem o osvobo-zení a oproštění, jaký naše dějiny ⁿzajímají, stalo "osvícenství", které sem od 17. stol. pronikalo z Anglie a Nizozemí. Osvícen-ství stavělo do centra všeho snažení člověka jako rozumovou by-ťost, člověka, který sám o sobě podle svého vlastního úsudku rozhoduje a uspořádává svůj život i život společnosti.

V ten čas se muselo papežství, přes své vnitřní upevnění, smířit s dalším poklesem svého politického i církevního vlivu. Stávalo se, že docházelo k ostrým střetnutím s požadavkem teh-dejších knížat a států, které si činily nárok na absolutní kom-petenci ve všech oblastech života, církevní nevyjímaje, a s tendencemi osvícenství, často proticírkevními.

K tomu přistoupily v oblasti církevní teologie prudce vedené boje o vztahu boží milosti a lidské svobody (srv. stud. texty 1, 2.3), o správné uspořádání církve, o vyrovnání mezi státem a církví.

program osvícenství - oproštění, osvobození člověka, který se stal vědomým sám sebe, rozvíjení jeho "přirozených" vloh a schopností - se stal směrodatným pro duchovní stanovisko lidí 19. a 20. století.

4.32 politické a církevní důsledky osvícenství

Z osvícenských idejí logicky vyrostla francouzská revoluce (od 1789), jejím požadavkem a vlastním cílem bylo osvobození člověka od člověka nedůstojných dějinných přítěží. S revolucí proti tradicím začala také tradice revoluční. Na tomto koření se mohly rozvíjet stále nové revoluce. Mocně propagovaná hesla volnosti (od nespravedlivého přinucování), rovnosti (všech před zákonem, proti privilegiím dosavadní stavovské, feudální společnosti) a bratrství všech lidí nebyla nekřesťanská, ba vyrostla v podstatě z křesťanského myšlenkového bohatství. základní lidská práva, jak byla vyjádřena v Ústavě Spojených států Amerických a tehdy ve francouzské ústavě (srv. stud.text 1, 2.22) a jak je chápe západní svět i dnes, jsou plodem osvícenství.

Francouzská revoluce byla povstáním "třetího stavu", měšťanstva. To rozbilo zkřehlý společenský řád a zasáhlo také církev, nakolik byla svázána s dřívějšími vládními formami.

Následkem tohoto násilného převratu byla také francouzská církev rozbita a dalekosáhle zpusťována. Vlna revoluce se přehnala přes celou Evropu a zasáhla i Ameriku. Pro církev byl tento zvrát provázen "sekularizací", zrušením, zestátněním duchovních kapitul, biskupských stolců a klášterů na rozhraní 18. a 19. stol. v Německu se zhroutil tisíciletá říšská církev. Také papežové se dostali do velmi zlých nesnází. Čtvrt století se Evropa třásla pod útoky revolučních oddílů a pod tvrdou pěstí Napoleonovou, až vídeňský kongres (1815) znovu nastolil pevný řád ve státním životě.

Po porážce Napoleonově byl v Evropě vytvořen nový politický řád v duchu restaurace, co možná nejrozsáhlejší obnovy poměrů, jaké byly před vypuknutím obávané revoluce. Ale kolo dějin ve světě a církvi nebylo možno otočit zpět.

4.4 19. s t o l e t í

4.41 Šance pro církev

19. století, historická epocha od začátku francouzské revoluce (1789) až po vypuknutí první světové války (1914), bylo ve znamení revoluce a stroje, ve znamení velkých, dalekosáhlých hnutí za svobodu a mohutně se rozvíjející industrializace. přitom dávalo právě toto 19. století církvi mimořádné šance. To nové, co se tak prudce rozrostlo, dalo církvi mnoho pozitivních

možností pro hlásání jejího poselství. Papežství se - po těžkém útlaku od revolučních vojsk a od Napoleona - zpočátku těšilo všeobecné úctě, často i u nekatolíků. Ve vědomí katolických věřících se v 19. stol. stal papež vroucně milovaným svatým otcem. V církvi nastal nevídaný rozkvět náboženského života. Jako nikdy před tím v dějinách se celá církev semkla úzce kolem papeže.

4.42 Bezradnost a nové iniciativy církve

Avšak papežové 19. stol. většinou propásli příležitost spojit se s oprávněnými požadavky svobody, lepších životních podmínek pro všechny, a zdravého pokroku. V mnohých závažně rozhodujících desítiletích poskytovalo papežství obraz bezradnosti. Chyběla jakákoliv velká, oduševňující iniciativa.

přitom, zvláště za Řehoře XVI. (1831-1846) a Pia IX. (1846-1878) se ukázalo, že církevní stát, který byl kromě toho na rozpadnutí, je velmi těžkou přítěží pro universální úlohu papežství. Jako hlavy státu byli papežové jako by "stranou" mezi "stranami".

Až do pontifikátu Lva XIII. (1878-1903) se papežové vcelku spokojili s tím, že se nevraživě bránili před skutečnými a domělými omyly doby, které však této epoše byly oslavovaným pokrokem. Tento jednostranně negativní postoj, který odsuzoval, aniž ukázal nějakou schůdnou pozitivní cestu, musel vést k nebezpečné izolaci církve v moderním duchovním světě a v moderní společnosti. Přitom se v mnoha zemích, zvláště v Německu, Francii, Anglii a Itálii pozvedal silný katolický duchovní život. Také politiky se začali katolíci formovat, aby mohli prosazovat svá práva.

4.43 Církev před sociální otázkou

Jednotliví katolíci viděli také naléhavou "sociální otázku" a usilovali o její křesťanské řešení. Rychle pokračující industrializace, přestavba obvyklé ruční práce na strojní výrobu velkého stylu vyvolala sociální otázku, poněvadž statisíce a miliony lidí náhle ztratily svou hospodářskou existenci a příliš bídne placení nádeníci, nemající zajištěnou existenci pro sebe a své rodiny, byli utlačováni. K tomu bylo rané období kapitalismu 19. stol. častokrát poznamenáno bezuzdnou honbou za

ziskem majetných lidí na úkor sociálně slabších. Hednotliví křesťané vykonali mnoho k odstranění tohoto bezpráví. Avšak vcelku sá církev 19.stol. málo všímala sociální otázky, až na pozdní, příliš pozdní ~~marxistická~~ první sociální encykliku ("Rerum novarum" 1891, vydanou Lvem XIII.). Tak ztratila církev masu dělnictva ve prospěch radikálně se angažujícího marxistického hnutí, církvi cizího a zpočátku nepřátelského socialismu.

4.44 semknutost církve a izolace

V r.1869-70 svolal pius IX. první vatikánský koncil, který vyhlásil přednostní postavení papeže v církvi, jeho primát, ~~jako~~ jeho universální biskupský úřad včetně neomylnosti při slavnostním vyhlášení nauky víry a mravů. Tak byla uprostřed hroucení církevního státu, který zabralo italské národní sjednocovací hnutí r.1870, dokumentována semknutost církve.

později došlo k častým "kulturním bojům", tuhým střetnutím mezi státem a církví. při tom šlo nakonec o základní vztah mezi církví a státem; obě strany se poprvé po tuhých bojích učily zdržovat nepřipustného vměšování do záležitostí toho druhého.

Na konci 19.stol. stála církev vnitřně pevná, avšak podivně izolovaná od světa, kterému měla hlásat a dosvědčovat evangelium.

4.5 ú_k_o_l_y

1) které příčiny reformace byly uvedeny v tomto studijním textu? Co bylo řečeno o původních úmyslech reformního hnutí Martina Luthera?

2) pokuste se popsat, které pozitivně hodnotitelné a které další vývoj zatěžující elementy s sebou nesla tzv. "protireformace"?

3) vyjmenujte hlavní ideje osvícenství. v jakém smyslu lze chápat osvícenství jako reakci na jisté duchovně-historické a společenské poměry? Je nutné považovat ideje osvícenství za nepřátelské vůči křesťanství?

5. CÍRKEV VE 20. STOLETÍ

5.1 CÍRKEV V OBDOBÍ SVĚTOVÝCH VÁL EK

5.1.1 papežství - nové impulsy

V začínajícím věku mas se podařilo smířlivé povaze Lva XIII. (1878-1903) upokojit většinu bouří a zmatků v církvi a pokusit se o správné vztahy k modernímu světu a jeho problémům. - Snažení nepolitického papeže X. (1903-1914) bylo zaměřeno převážně na náboženskou obnovu a obranu proti skutečným nebo domnělým omylům. - vláda Benedikta XV. (1914-1922) stála zcela ve stínu první světové války (1914-1918) a jejích bezprostředních následků. - po tohoto nepokojného, revolucemi rozbouřeného světa postavil papež XI. (1922-1939) svůj program: "pokoj Kristův v království Kristovu".

Světové misie prožívaly mohutný rozmach. Nyní šlo opravdu o to, co Benedikt XV. průkopnický vyslovil, aby bylo v misijních metodách upuštěno od jednostranného evropského, aby se důsledněji navazovalo na svéráznost cizích národů a kultur a také aby byl vychováván domorodý klérus.

5.1.2 řešení "římské otázky"

Roku 1929 se podařilo urovnat "římskou otázku", otevřenou od r. 1870, od konce církevního státu, a to lateránskou smlouvou mezi svatým stolcem a italskou vládou.

V této smlouvě se papež vzdal nároků na starý církevní stát. Na druhé straně byla uznána suverenita města Vatikánu.

Tím byl konečně nastolen mír mezi církví a státem v Itálii a katolíkům byla umožněna nerušená spolupráce ve státním a politickém životě.

5.1.3 Církev a totalitní systémy

Teprve ve dvacátých letech bylo stále zřetelněji patrné, jaké hrozné nepořádky za sebou zanechala světová válka.

Na pozadí mírových smluv, které nepřinesly žádaný mír, ve víru hlubokých proměn hospodářského života a společenských

změn, citelných také všem křesťanským církvím, vyrůstala v rozlehlých částech světa zcela nová forma státního života; totalitní stát.

pamětliv stabilní síly katolicismu se snažil Mussolini, "duce" Itálie, pokud možno zabránit konfliktu s církví, i když nechyběla vážná napětí a diference. V Německu došlo brzy po "uchope-
ní moci" Adolfem Hitlerem (1933) k tvrdým střetnutím mezi křesťanskými církvemi a státem. R. 1937 vydal pius XI. okružní list "Mit brennender Sorge" ("S palčivou starostí"), ve kterém ostře odsoudil nekřesťanskost nacionálně-socialistického světového názoru. Téhož roku zavrhl "ateistický bolševismus".

zatím co se italský fašismus a německý nacionální socialismus ve druhé světové válce zhroutil (1939-1945), mohl se komunismus, následkem války a zásadních světových politických změn, rozšířit v rozlehlých částech světa, zvláště v Číně a ve státech východní Evropy.

Dlouhá vláda pia XII. (1939-1958) byla ve stínu hrozných vnějších útrap, brzy vypuknuvší druhé světové války, strašného válečného období nacionálního socialismu, který způsobil tolik utrpení Evropě i celému světu, a již zmíněného rozšíření komunismu.

5.2 C í r k e v v p r o m ě n ě

5.21 Nové vědomí církve

Nástupce pia XII., Jan XXIII. (1958-1963), byl zvolen jako papež proměny. při pohledu zpět se také jako takový jeví, ovšem ve zcela jiném smyslu, než jak to bylo chápáno na začátku jeho pontifikátu. Nový styl, jakým spravoval svůj úřad, rostl z jeho podmanivé lidské dobroty, z jeho pastýřské péče. V tom se projevil nové chápání petrova úřadu, ohled na ducha písma svatého, na funkci služby v křesťanské lásce. Tak se pod tímto papežem uvolnila strnulost církve, která zde bez pochyb byla. po dlouhé periodě centralistického zaměření církve na papeže a kurii se objevilo nové vědomí významu biskupů a spoluzodpovědnosti všech údů církve. K nejradostnějším úkazům patřilo, že papež zahájil skutečné setkání s křesťanskými církvemi odloučenými od Říma, nesené duchem křesťanské lásky, a právě tak setkání církve s moderním světem a všemi jeho problémy.

5.22 druhý vatikánský koncil - program a naděje pro budoucnost

Hnutí v církvi, i když doprovázené některými otřesy, našlo své vyjádření ve druhém vatikánském koncilu (1962-1965), který papež Jan přes mnohé potíže svolal a zahájil, a který jeho nástupce pavel VI. (od 1963) v jeho duchu přivedl k zakončení. Tento koncil se stal novým vědomím církve o jejím poslání v dnešním světě. A opravdově se začalo s uskutečňováním.

Od 2. vatikánského koncilu můžeme s křesťanským optimismem pohlížet na úlohu církve a její realizaci v současném světě. I při všech ještě existujících nedostatcích katolický křesťan s vírou ví, že církev bude žít, možná utlačovaná a třeba jako "malé stádo" - až do naplnění času, až do toho dne, kdy pán opět přijde. "A jeho království bude bez konce" (Lk 1,33).

původní text zpracoval

prof. Dr. G. Schwaiger, Mnichov

PŘÍLOHA I

L i t e r a t u r a

August Franzen, Kleine Kirchengeschichte.

(Herder Taschenbuch Nr 237-238).
Freiburg, Herder, 1968, 2. Aufl., 416 Seiten.

Herbert Jedin, Kleine Konziliengeschichte.

(Herder Taschenbuch Nr 51).
Freiburg, Herder, 1969, 8. Aufl., 185 Seiten.

Heribert Raab, Kirche und Staat.

(dtv-Taschenbuch Nr. 238-39).
München, dtv, 1966, 372 Seiten, D

Georg Schweiger, Geschichte der Päpste im 20. Jahrhundert.

(dtv-Taschenbuch Nr. 482).
München, dtv, 1968, 218 Seiten.

Franz Xaver Seppelt Georg Schwaiger, Geschichte der Päpste.
Von den Anfängen bis zur Gegenwart.

München, Kösel, 1968, 572 Seiten.

Ernst Walter Zeeden, Das Zeitalter der Gegenreformation.

(Herder Taschenbuch Nr. 281).
Freiburg, Herder, 1967, 303 Seiten.

L. J. Rogier /R.Auber/ M.D. Knowles /Hrsg/, Kirchengeschichte,
Band I - V.

Einsiedeln /Zürich/ Köln, Benzinger, ab 1963.

PŘÍLOHA II

v následujících 4 blocích vám pře dkládáme (abecedně seřazená) hesla ze světských a církevních dějin. Tyto údaje zapíšete do příslušných rubrik v předtištěných tabulkách. Postanete tak schematický přehled důležitých událostí a osob, o kterých byla řeč v tomto studijním textu.

politické události a poměry:

Absolutní nároky knížat a států na vládu
Arabské pronikání do Evropy
Arabské výboje v severní Africe
Druhá světová válka
Francouzská revoluce
Konec byzantské říše
Kulturní boje
Lateránské smlouvy
Národní sjednocovací hnutí v Itálii
Největší rozšíření římské říše
Odcizení mezi východořímskou říší a západem
Ohrožená jednota římské říše
První světová válka
První zesílení národního uvědomění evropských národů
Třicetiletá válka
Ústava Spojených států amerických
Utvoření ariánských germánských států
Vestfálský mír
Víděňský kongres
Vrchol střetnutí mezi papežstvím a císařstvím
Vývoj národního partikularismu
Vznik protestantského státního a národního církevnictví
Vznik západního císařství

Duchovně kulturní znamení doby:

Barokní kultura
Církev jako učitelka západních společenství národů
Ideál volnosti, rovnosti, bratrství
Industrializace
Marxismus
Nadvláda feudalismu
Nejvyšší rozkvět křesťanské kultury
Odcizení víry a vědy
Odtěžení od tradice
Pokus o nové setkání církve a moderního světa
Proticírkevní tendence
Raný kapitalismus

Románsko-helénská kultura
Rostoucí individualismus
Římská státní náboženství
Socialismus
Sociální otázka
Svědění jako míra
Touha po očištění "církvi ducha svatého"
vývoj měšťansko-buržoasní kultury
vznik universit
vzrůst ateismu
Zesílení subjektivismu

Události a problémy církevních dějin:

Augsburský náboženský mír
"Babylonské zajetí" papežů
Boj o investituru
Demokratizační tendence v církvi
Druhý vatikánský koncil
Germanizace křesťanství
Gregoriánská reforma
Jednostranné odsouzení moderních omylů
Konciliarismus
Koncil v konstanzi
Konstantinský obrat
Odcizení východní a západní církve
Odstranění poevropštování v misiích
Odtržení mnoha evropských národů od staré církve
Odvrát od římského centralismu
Papežství jako kulturní mocnost
Pokřesťanství Germánů a Slovanů
politické formování katolíků
prodávání odpustků
pronásledování křesťanů v totalitních státech
pronásledování prvňích křesťanů
první ekumenické koncily
první vatikánský koncil
první vrchol vnitrocírkevní kritiky a volání po reformě
první vytváření křesťanských obcí
Reformační hnutí v kláštorech
Rozkvět světových misií pod papežským vedením
Rozpad církevního státu
Rozpad říšské církve v Německu
Sekularisace
střetnutí křesťanských církví
Svazek franské veleříše s papežstvím
Tridentský koncil
velké západní schizma
vliv řecké filosofie na církevní věrouku
východní schizma
vytvoření církevní ústavy /??/
vytvoření přednostního postavení římského biskupa
vzestup papežství k politické "světové moci"
vznik anglikanismu

vznik církevního státu
vznik kalvinismu
Zachování celocírkevní jednoty státními prostředky
Založení jesuitského a kapucínského řádu
Závislost papežství na šlechtické straně
Ztráty církve v severní Africe a na východě

Důležité osobnosti:

Augustus	Lev XIII.
Benedikt XV.	Luther
Bonišác	Martin v.
Bonifác VIII.	Napoleon
Decius	Pavel VI.
Dioklecián	Pippin Mladší
Filip Krásný	Pius IX.
Hadrián	Pius X.
Jan XXIII.	Pius XI.
Jindřich IV.	Pius XII.
Jindřich VIII.	Řehoř I.
Justinian I.	Řehoř VII.
Kalvín	Theodosius I.
Karel Veliký	Traján
Ketteler	Voltaire
Konstantin	

Politické události a poměry	Duchovně kulturní znamení doby	Události a problémy církevních dějin	Důležitost osobnosti
První rozšíření křesťanství			
Vývoj k říšské církvi			
4.-6. století Před 313			
7.-11. století			

Církev v antickém světě

17.-19. století	Osvícenství				
Církev a novověku	19. století				
Církev, ve 20. století					